

Antkowiak, Wiesław Z. / Figlerowicz, Marek

Z życia nauki i z życia Towarzystwa : profesor Maciej Wiewiórowski (1918-2005) [nekrolog]

Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 70, 88-94

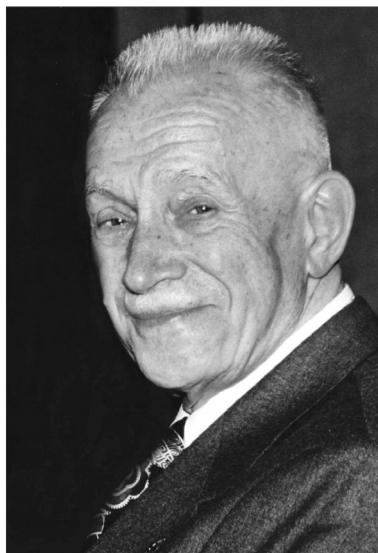
2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wiesław Z. Antkowiak, Marek Figlerowicz

PROFESOR
MACIEJ WIEWIÓROWSKI
(1918–2005)¹

Profesor Maciej Wiewiórowski był członkiem zwyczajnym Towarzystwa Naukowego Warszawskiego od chwili wznowienia jego działalności czyli od 1982 roku.

Urodził się 24 sierpnia 1918 roku w Bagatelce koło Wrześni, jako trzeci, najmłodszy syn nadleśniczego Władysława Wiewiórowskiego i jego żony Emilii z d. Średzińskiej. Ojciec Profesora był współorganizatorem oraz uczestnikiem Powstania Wielkopolskiego i poległ w 1919 roku w walkach z Niemcami dowodząc utworzonym przez siebie oddziałem. Pośmiertnie został odznaczony m.in. Krzyżem *Virtuti Militari* i Krzyżem Walecznych.

¹ Autorami wspomnienia są: prof. Wiesław Z. Antkowiak z Wydziału Chemii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu i prof. Marek Figlerowicz z Instytutu Chemii Bioorganicznej PAN w Poznaniu.

Profesor Maciej Wiewiórowski od najmłodszych lat związany był z Poznaniem, gdzie ukończył szkołę podstawową, a w 1936 r. Gimnazjum Humanistyczne im. A. Mickiewicza. W tym samym roku podjął studia na Uniwersytecie Poznańskim, początkowo na Wydziale Rolno–Leśnym, a od następnego roku na Wydziale Matematyczno–Przyrodniczym. Wybuch II wojny światowej przerwał rozpoczęte studia.

Wojenne losy Macieja Wiewiórowskiego były niezwykle burzliwe i w niemalym stopniu ukształtowane patriotycznymi tradycjami rodzinnymi. Jako ochotnik wziął udział w Kampanii Wrześniowej. Pod Iłżą, 19 września dostał się do niewoli niemieckiej, z której uciekł już następnego dnia. Po powrocie do domu, do Poznania, widząc prześladowania, jakim poddawani byli uczestnicy Powstania Wielkopolskiego i ich rodziny, zdecydował się uciec do Generalnej Guberni.

Początkowo przebywał na terenie Częstochowy, Wąchocka i Skarżyska, gdzie jako członek Armii Krajowej brał udział w pracy konspiracyjnej. W dniu 21 lutego 1941 roku został aresztowany pod zarzutem sabotażu. Po dwóch latach, kiedy udało mu się wydostać z więzienia, podjął ponownie działalność podziemną. Ukończył konspiracyjną szkołę podchorążych i już po krótkim czasie pełnił obowiązki oficera łączności przy miejskim sztabie AK. Od marca 1944 ścigany przez władze okupacyjne, ukrywał się w Częstochowie, Bośni i Krakowie, po czym 2 maja 1944 r. został skierowany do oddziału partyzanckiego „Wilk”, który aktywnie działał na południu Polski, głównie na terenie powiatów Nowy Targ, Nowy Sącz i Limanowa².

Po formalnym rozwiązaniu oddziału AK w dniu 20 stycznia 1945 r. Maciej Wiewiórowski poprzez Kraków i Częstochowę powrócił do Poznania, jeszcze w czasie trwania walk o Cytadelę. Natychmiast włączył się w proces odbudowy gmachów uniwersyteckich, a w maju 1945 podjął przerwane studia chemiczne. W 1946 roku uzyskał stopień magistra, a w 1950 doktora filozofii w zakresie chemii, za pracę dotyczącą chemicznych przekształceń kodeiny, wykonaną pod kierunkiem wybitnego chemika organika prof. Jerzego Suszki. Po kilku miesiącach pracy na UP, w latach 1946–1959 pracował w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Poznaniu, w której nie tylko nauczał i prowadził badania, lecz również organizował od podstaw zespoły badawcze i nowe pracownie chemiczne. W uznaniu szczególnych zasług położonych dla

² Dla przejrzystości tekstu istotne szczegóły tego okresu życia Profesora zamieściliśmy w *postscriptum*.

rozwoju tej uczelni, w 1986 roku został On uhonorowany tytułem doktora *honoris causa* Akademii Ekonomicznej.

W roku 1959 Profesor ponownie podjął pracę na uniwersytecie w Poznaniu, początkowo jako profesor nadzwyczajny, a od 1969 r. jako profesor zwyczajny. W tych latach szybko ugruntowała się pozycja Profesora w środowisku naukowym. Od momentu podjęcia pracy na uniwersytecie kierował On grupą badawczą w Katedrze Chemii Organicznej Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii UAM, a od 1967 r. Zakładem Stereochemii i Spektrochemii Organicznej (przekształconym dwa lata później w Zakład Stereochemii). W roku 1969 Zespół Katedr Chemii na Wydziale Matematyki, Fizyki i Chemii UAM uległ z Jego inicjatywy przekształceniu w Instytut Chemii (załączek przyszłego Wydziału Chemii), którego pierwszym dyrektorem został profesor Maciej Wiewiórowski. W latach 1968–1972 sprawował On funkcję prorektora ds. nauki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Na UAM Profesor był zatrudniony do przejścia na emeryturę we wrześniu 1988 r.

Profesor Maciej Wiewiórowski został w roku 1965 członkiem korespondentem Polskiej Akademii Nauk, a w roku 1977 członkiem rzeczywistym PAN.

Jeszcze jako pracownik Akademii Ekonomicznej profesor Maciej Wiewiórowski odbył swój pierwszy długoterminowy staż naukowy na Uniwersytecie Wiedeńskim (1956). Na kolejne dwa staże w National Research Council of Canada wyjechał już jako profesor Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza (1959, 1966). Wzbogaconą w zagranicznych laboratoriach wiedzę, w szczególności z zakresu stereochemii i spektroskopii, Profesor szeroko propagował i popularyzował w kraju poprzez wykłady specjalistyczne i monograficzne oraz organizowane w skali międzyuczelnianej i krajowej seminaria dla środowiska naukowego, a także poprzez bezpłatne udostępnianie szerokiemu gronu zainteresowanych unikalnej aparatury specjalistycznej, znajdującej się w Katedrze Chemii Organicznej UAM. Był pionierem rozwoju nowoczesnej chemii organicznej i bioorganicznej, opartej na najnowszych technikach spektroskopowych i chromatograficznych. Nawiązane przez Profesora międzynarodowe kontakty naukowe zaowocowały w krótkim czasie licznymi wyjazdami młodszych pracowników naukowych do najlepszych europejskich, amerykańskich i japońskich ośrodków badawczych. Równocześnie na zaproszenie Profesora po-

znańskie uczelnie i instytuty odwiedzane były przez wielu wybitnych uczonych z całego świata.

W roku 1955 Profesor podjął dodatkowo pracę w Polskiej Akademii Nauk. Początkowo kierował laboratorium biochemicznym Zakładu Hodowli Roślin PAN (1955–1960), następnie Pracownią Biochemii i Struktury Alkaloidów Instytutu Biochemii i Biofizyki PAN, a od 1969 roku Zakładem Stereochemii Produktów Naturalnych Instytutu Chemii Organicznej PAN (1960–1969).

W drugiej połowie lat sześćdziesiątych profesor Wiewiórowski podjął intensywne szkolenie specjalistyczne młodych ludzi pracujących pod Jego kierownictwem na UAM oraz w zlokalizowanym na uniwersytecie Zakładzie Stereochemii Produktów Naturalnych IChO PAN, ukierunkowane na chemiczne i biochemiczne aspekty kwasów nukleinowych ze szczególnym uwzględnieniem t-RNA. W wyniku tej inicjatywy powstał wyspecjalizowany zespół badawczy zatrudniony w Zakładzie PAN, który w 1974 r. został przeniesiony z pomieszczeń uniwersyteckich do budynków – zupełnie wówczas nieprzystosowanych do badań chemicznych – usytuowanych w Poznaniu przy ul. Noskowskiego. W ten oto sposób stworzony został załączek samodzielnego Zakładu (1980) przekształconego następnie w roku 1988 w Instytut Chemii Bioorganicznej PAN. Pierwszym dyrektorem tej nadzwyczaj ważnej (nie tylko dla środowiska naukowego) placówki został jej twórca, dotychczasowy kierownik Zakładu PAN, profesor Maciej Wiewiórowski, który pełnił tę funkcję aż do czasu przejścia na emeryturę. Po śmierci Profesora Jego uczniowie wystąpili do Rady Naukowej z propozycją nazwania instytutu imieniem Macieja Wiewiórowskiego, dla upamiętnienia twórcy utworzonego od podstaw dzieła Jego życia.

Profesor Wiewiórowski był pasjonatem badań naukowych i nieustrudzonym organizatorem nowoczesnego warsztatu badawczego. Jego główne zainteresowania badawcze obejmowały problemy związane z dwoma rodzajami produktów naturalnych i dotyczyły:

- (1) cząsteczkowej i krystalicznej struktury modelowych związków organicznych, głównie o charakterze alkaloidowym, w aspekcie katalizy wewnątrzcząsteczkowej stanowiącej zasadniczy element mechanizmu działania enzymów,
- (2) chemii bioorganicznej transferowych kwasów rybonukleinowych, ich roli w biosyntezie białka oraz syntezy ich fragmentów o odp-

wiedniej sekwencji charakterystycznej dla określonej czynności biologicznej t-RNA.

Celem badań w obu dziedzinach było rozpoznanie roli, jaką odgrywiają cząsteczki związków organicznych w wielu istotnych procesach biologicznych.

Profesor Wiewiórowski angażował się w wiele działań organizacyjnych na rzecz całego środowiska naukowego, takich jak utworzenie Środowiskowego Laboratorium Unikalnej Aparatury Chemicznej, czy Środowiskowego Studium Doktoranckiego, instytucji szczególnie przydatnych w tamtym okresie dla chemików i bioorganików regionu poznańskiego. Piastował także szereg zaszczytnych funkcji, np. w latach 1969–1983 był członkiem Prezydium PAN, a pod koniec tego okresu (1981–1983) Wiceprezesem PAN, w latach 1972–1980 Sekretarzem Naukowym Oddziału Poznańskiego PAN, w latach 1985–1988 Prezesem Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Chemicznego, a w okresie 1973 – 1979 Przewodniczącym Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej Kadr Naukowych.

Profesor w zakresie swojej specjalności naukowej zorganizował szereg krajowych oraz międzynarodowych konferencji o szczególnym znaczeniu dla rozwoju badań naukowych, w tym *IUPAC 14th International Symposium on the Chemistry of Natural Products* w Poznaniu w 1984 r. oraz *International tRNA Workshop* w Rydzynie w 1991 r.

Osiągnięcia Profesora w pracy badawczej, jak i w zakresie propagowania wiedzy oraz organizowania życia naukowego zostały uhonorowane wieloma nagrodami i odznaczeniami. Jednak najbardziej oczywistym i widocznym dowodem Jego dokonań jest szkoła skupiona wokół Jego osoby. O jej sile świadczą m.in. dziesiątki magistrów, którzy ukończyli studia pod Jego opieką naukową, trzydziestu ośmiu wypromowanych doktorów, z których większość uzyskała już tytuły profesorskie, ponad dwieście opublikowanych rozpraw naukowych, wykształcenie wysoko wyspecjalizowanej kadry, która w utworzonym przez Niego Instytucie Chemii Bioorganicznej PAN podjęła nową (nie tylko w skali naszego kraju) tematykę badawczą dotyczącą chemii, biochemii i biologii kwasów rybonukleinowych.

Profesor Maciej Wiewiórowski to postać wielkiego Uczzonego, światowej sławy chemika, któremu dane było żyć i działać w trudnych czasach, niosących piętno dwóch zbrodniczych systemów totalitarnych: faszystowskiego i komunistycznego. Był On jednym z ludzi, którzy zadecydowali o kształcie nauki w Polsce w drugiej połowie

XX wieku, jednym z tych, którzy umożliwili jej rozwój i kontakt z wolnym światem. Prowadzone przez Profesora badania wyróżniały się nadzwyczajną odwagą, wytrwałością i systematycznością. Wymagając od siebie bardzo wiele, oczekiwał od swoich współpracowników, by podążali za Nim jedynie z chęci uczestnictwa w pasjonujących badaniach. W zamian stwarzał im szansę osiągnięcia wymarzonych celów i sprawdzenia swoich możliwości i wielu z Jego uczniów tę szansę wykorzystało. Profesor Wiewiórowski był nie tylko wielkim naukowcem i organizatorem życia naukowego, lecz także pełnym humoru i życzliwości człowiekiem.

Profesor Maciej Wiewiórowski zmarł w dniu 30 marca 2005 r. i został pochowany z honorami wojskowymi na Cmentarzu Junikowskim w Poznaniu.

Postscriptum

W wyniku połączenia w lipcu 1944 r. oddziałów „Wilk” i „Świerk” a następnie „Baca” powstał I Pułk Strzelców Podhalańskich AK, w którego 1 kompanii 1 batalionu służył kapral podchorąży Maciej Wiewiórowski, pełniąc kolejno funkcję dowódcy drużyny, a następnie dowódcy plutonu. Wraz ze swoim oddziałem brał udział w licznych akcjach zbrojnych, spośród których do najważniejszych zaliczyć należy: zamach na Sikorę w Jazowsku, zasadzkę na szosie do Szlachtowej od strony Szczawnicy, rozbrojenie posterunku Grenzschtzu w Kamienicy, zasadzkę na konwoje niemieckie na drodze Krościenko–Czorzstyn, a następnego dnia na szosie koło Tylmanowej, opanowanie stacji kolejowej w Kasinie Wielkiej, zasadzkę na Niemców na stokach Łopienia, zasadzkę na konwój niemiecki na moście w Kamienicy, wyprawę po broń i umundurowanie na Słowację do Leśnicy, próbę rozbrojenia posterunku żandarmerii w Czarnym Dunajcu i opanowanie stacji kolejowej w Lasku koło Nowego Targu, bitwę w Ochotnicy – odsiecz dla batalionu „Lamparta” i partyzantki radzieckiej, bitwę z batalionem Wehrmachtu o tartak (przy szosie ze Szczawy do Rzek), w którym zmagazynowane były kontenery zrzutowe z bronią, kilka akcji przyjmowania zrzutów ludzi, broni i amunicji na polach wsi Słopnice oraz polanach Gorca. Działalność oddziału została zakończona odgórnym rozkazem jego rozwiązania i ukrycia broni oraz sprzętu na zboczach Mogielnicy. Wobec nasilających się represji w stosunku do żołnierzy AK, swoją partyzancką przeszłość Profesor ujawnił ówczesnej administracji państwowej dopiero we wrześniu 1945 r.

Tekst opracowano na podstawie materiału, którego źródła zostały podane we wcześniejszych publikacjach dotyczących tego tematu, w szczególności R. W. Adamiaka, W. Z. Antkowiak, *Droga naukowa profesora Macieja Wiewiórowskiego*, „Wiadomości Chemiczne”, 57 (11–12), 1001–1037 (2003). Informacje dotyczące zdarzeń z okresu II wojny światowej zostały zaczerpnięte z życiorysu Profesora (opatrzonego oryginalnym podpisem i datą 27.09.1991 r.), którego treść została udostępniona do publicznej wiadomości dopiero po Jego śmierci³.

³ W okresie ostatnich dwóch lat opublikowano następujące opracowania poświęcone osobie Profesora: J. Boryski, W. T. Markiewicz *Wspomnienie o profesorze Macieju Wiewiórowskim (1918–2005)*, *Nauka* 2/2005, 172–175; M. Figlerowicz, *Profesor Maciej Wiewiórowski (1918–2005) – wspomnienie w pierwszą rocznicę śmierci*, *Postępy Biochemii* 52 (1), 14–15 (2006); M. Figlerowicz, W. T. Markiewicz, M. Jaskólski *Professor Maciej Wiewiórowski – a man of action and a visionary*, *Acta Biochimica Polonica* 52, 4/2005.